

MUISTIO

Avoin tiede ja tutkimus -hankkeen asiantuntijaryhmä 15. kokous 7.9.2016

Paikka: Opetus- ja kulttuuriministeriö, neuvotteluhuone Kalevala, Meritullinkatu 10

Aika: 10-12

Osallistujat:

Pirjo-Leena Forsström, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy (puheenjohtaja)

Juha Haataja, opetus- ja kulttuuriministeriö

Hilppa Gregow, Ilmatieteen laitos

Jyrki Hakapää, Suomen Akatemia

Konsta Happonen, Open Knowledge Finland ry

Jussi Heinö, Tilastokeskus, sijaisena *Antti Liski*

Nina Hyvönen, Kansalliskirjasto

Keijo Hämäläinen, Helsingin yliopisto

Risto Kaikkonen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos

Anne-Kaustinen-Simanainen, valtiovarainministeriö

Eeva-Kaunistmaa, opetus- ja kulttuuriministeriö

Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö

Jyrki Kettunen, Arcada

Helena Laaksonen, Tietoarkisto

Aila Louhelainen, Oulun yliopiston kirjasto

Riku Louhimo, Työterveyslaitos

Sanna Marttinen, LYNET

Mikko Mönkkönen, Jyväskylän yliopisto

Sami Niinimäki, opetus- ja kulttuuriministeriö

Eeva Nyrövaara, Helsingin yliopisto

Marit Olander, valtioneuvoston kanslia

Soile Ollila, Tekes

Pekka Orponen, Aalto-yliopisto

Sari Räisänen, Kansalliskirjasto

Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö

Sihteeri *Jenni Hyppölä*, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy

Vierailijat:

Seliina Päällysaho, Seinäjoen AMK

Pekka Olsbo, Jyväskylän yliopisto

Liitteet:

- Liite 2: Edellisen kokouksen 1.6.2016 pöytäkirja
- Liite 5: Open Science Working Document

Asialista

1. Kokouksen avaus ja asialistan hyväksyminen
 - Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 10. Hyväksyttiin esityslista.
2. Edellisen kokouksen pöytäkirjan hyväksyminen, Liite 2.
 - Hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja

Keskusteluasiat

3. Avoimuuden lisääminen korkeakoulujen käyttäjälähtöisessä innovaatio-ekosysteemissä (Tieto käyttöön –hanke) (Seliina Päälyysaho)
 - Seliina Päälyysaho esitteli ATT-toimintaa ammattikorkeakouluissa. Hän kertoi, että amk-kontekstissa on luontevampaa puhua avoimesta TKI-toiminnasta, hankkeista ja projekteista, eikä tieteestä ja tutkimuksesta. Amk:ssa lähtökohta on käytännönläheisempi ja yritysten näkökulma on voimakkaammin esillä kuin yliopistoissa. Tavoitteet ovat kuitenkin samoja: parantaa laatua, luotettavuutta, näkyvyyttä, sekä yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja uusien innovaatioiden syntyä. Toimintakulttuurin kypsyystasoselvitystä seurataan tarkasti. Esimerkiksi SeAMK:n tavoite on nousta tasolle 4 (tasolta 2) vuoteen 2020 mennessä.

Päälyysahon mukaan avoin julkaisutoiminnan avoimuus on amk:issa jo melko hyvällä tasolla: yhteisessä julkaisuarkisto Theseuksessa on jo yli 100 000 artikkelia, joista suurin osa opinnäytetöitä. ARENEN rinnakkaistallennusohjeistus on ollut olemassa useamman vuoden. Amk:jen julkaisutoiminnassa suurin osa julkaisuista ei ole tieteellisiä, vaan esimerkiksi ammattilehdissä julkaistuja artikkeleja, joiden rinnakkaistallennukseen ei ole vielä vakiintuneita toimintatapoja.

Amk:lle ollaan juuri julkaisemassa yhteinen aineistohallintaohjeistus-sivusto. Amk:jen tutkimusinfrastruktuurit ja -ympäristöt on vastikään kartoitettu ja tiedot niistä tulevat piakkoin Arenen sivulle, TIPAn tutkimusinfrastruktuuriluettelo mukailleen. Aineistohallintaan ja DMPTuuli-työkalun käyttöön ollaan järjestämässä koulutustilaisuus 29.-30.11. Helsingissä. Työkalun helppokäyttöisyyteen halutaan kiinnittää erityistä huomiota, koska tällä hetkellä amk-hankkeiden suuret rahoittajat EAKR ja ESR eivät vielä vaadi aineistohallintasuunnitelmia SA:n ja komission tavoin.

Keskustelussa nousseiden kysymysten myötä Päälysaho kertoi, ettei avoin lisensointi kuulunut hankkeeseen, vaan pääasiallinen tarkoitus on levittää tietoa avoimuudesta. Hankkeen onnistumista voidaan mitata esimerkiksi rinnakkaistallennusten ja avattujen aineistojen määrällä, mutta tosiasiallista vaikuttavuutta, kuten yritysten innovaatiotoiminnan kasvua, on vaikeampi mitata. Avoimuuden osaajakoulutusta tarvitaan edelleen amk:issa, organisaatiotasolla, vastuullisille projektipäälliköille.

4. Rinnakkaistallennuksen kansalliset ohjeet (Pekka Olsbo)

- Pekka Olsbo esitteli rinnakkaistallennuksen tilaa kansallisesti ja Jyväskylän yliopistossa. Olsbo kertoi, että tavoitteena JY:ssa on ollut saada rinnakkaistallennus nopeasti yleiseksi toimintamalliksi. Hänen korosti selkeiden ohjeiden merkitystä ja varoitti tekemästä pohjimmiltaan yksinkertaisesta asiasta turhan monimutkaista. Riittävä resursointi on tärkeää.

Olsbon mukaan rinnakkaistallennuksen kokonaistilannetta ei tunneta. Viiden julkaisuarkiston tarkastelussa (Helda, JYX, Aaltodoc, TamPub ja DHanken) rinnakkaistallenteiden määrä on kolminkertaistunut 2015-2016. Kaikkiaan rinnakkaistallennettuja artikkeleita on lähes 13 000. Instituutiosta riippuen rinnakkaistallennusaste on yleensä alle 10%, Jyväskylässä noin 30%. Suuri osa rinnakkaistallennetuista artikkeleista on julkaistu OA-julkaisuissa ja ne ovat siksi avoimia joka tapauksessa. Jyväskylässä final draftien osuus on 40%. Olsbo muistutti, että rinnakkaistallennus ei välttämättä tarkoita avoimuutta. Tallenteiden määrä ei myöskään aina tarkoita, että näkyvyys tai tallennusprosessi olisi kunnossa.

Rinnakkaistallennuksen yleistymiseksi tarvittaisiin Olsbon mukaan rahoittajien mandaatteja. Tästä on hyviä kokemuksia mm. Iso-Britanniassa. Organisaation tasolla tallennusprosessi tulisi olla yhden yksikön, kuten kirjaston, vastuulla, joka vastaa tallentamisesta, oikeuksien tarkistamisesta, koulutuksesta ja ohjauksesta, toimijoiden välisestä yhteistyöstä sekä viestinnästä. Rinnakkaistallennus vaatii hyvän tietojärjestelmän ja yhteentoimivuuden tutkimustietojärjestelmän (CRIS) ja julkaisuarkiston (IR) kanssa. Jyväskylässä on onnistuttu tiiviin tiimin ansiosta, joka on tehnyt prosessin tutkijalle erittäin yksinkertaiseksi ja joka kommunikoi tiiviisti tutkijoiden kanssa.

Rinnakkaistallentamisen kokonaisuuteen liittyviä selvityksiä ja tarkempia ohjeita laaditaan ATT-hankkeen Avoimen julkaisemisen yhtenäiset käytännöt ja tuki -työryhmässä. Työryhmän raportti/selvitys valmistuu syksyn kuluessa.

Keskustelussa todettiin, ettei kansallisissa tavoitteissa oteta kantaa tiedonlouhintaan. APIen on oltava mahdollisimman avoimia ja meta-tietojen on oltava louhittavissa. Kansallista infrastruktuuria rinnakkais-tallennukseen ei olla suunnittelemassa, joskin osa yliopistoista tekee yhteistyötä asian tiimoilta. Todettiin, että Kansalliskirjasto tarjoaa julkaisuarkistojen järjestelmälustan 49 organisaatiolle.

Nykyisin suurin osa artikkeleista saadaan pdf:nä, jotka eivät sinänsä ole louhittavissa, mutta jotka voidaan muuttaa louhittavaan muotoon. Tämä vaatii kuitenkin työtä.

Todettiin, että rinnakkaistallennusmandaattien osalta Suomi on pieni toimija kustannusliiketoiminnassa, mutta pitkällä aikavälillä rinnakkais-tallennus on saatava toimimaan kansainvälisenä yhteistyönä. Kustantajien sanktiot sopimusrikkomuksista ovat merkittävät erityisesti yksittäisten tutkijoiden kannalta, joilla toisaalta on usein paine julkaista tietyissä lehdissä. Rahoittajien mandaatit ovat myös tärkeitä, esimerkiksi Wellcome Trust on vaatinut rahoitusta takaisin, kun avoimuudesta on lipsuttu. Kustantajien asema tulevaisuudessa julkaisuekosysteemissä on epävarma, tällä hetkellä ne tarjoavat etenkin brändejä tutkijoille.

Todettiin, että tiedonvaihtoa jatketaan viimeistään raportin valmistuttua.

5. Open Science Working Document (liite 5) (Pirjo-Leena Forsström)

- Pääsihteerit esitteli lyhyesti Open Science Policy Platformin, jonka suomalaisina jäseninä ovat Kristiina Hormia-Poutanen ja Tuija Hirvikoski. Keskusteltiin OSPP:n Open Science: A Dynamic Policy in Action -työ-dokumentista, erityisesti kohdasta New business models for scholarly communication. Todettiin edellisessä kohdassa käydyn keskustelun sopivan myös tähän kontekstiin. Muistutettiin kustantajien lehtibrändien tärkeydestä ja tutkijan uran riippuvuudesta niistä, ja toivottiin enemmän vertailukelpoisia artikkelitason mittareita menestykselle. Todettiin, että vaihtoehtoisia julkaisumalleja tulisi edistää, ja että usein kustantajan tuottamat palvelut olisivat eriytettävissä toisistaan. Esiin nostettiin myös kansallisilla kielillä toimimisen turvaaminen jatkossakin. Kommentteja dokumentista voi lähettää pääsihteerille, ja keskustelua voidaan jatkaa myöhemmin.

Tiedoksi

6. Juridiset esteet: työryhmän eteneminen (Viveca Still)

- Oikeuksien hallinta -työryhmältä on tulossa avoimuuden lainsäädännöllisiä esteitä, sekä avointa tiedettä edistäviä tapoja, käsittelevä raportti. Raportissa esitetään ongelma, mutta ei tarkkaa

ratkaisua. Raportti voi toimia pohjana mahdollisesti tulevalle avoimen tieteen mandaatille, jos tarvitaan lainmuutoksia.

Still kertoi, että komissiolta on tulossa tiedonlouhintaa koskeva direktiivi. Tekijänoikeuslakia muuttamalla voitaisiin mahdollisesti fasilitoida rinnakkaistallentamista, esimerkiksi Hollannissa ja Saksassa tutkijoilla on laissa luovuttamaton oikeus rinnakkaistallentaa teoksensa tietyn ajan kuluttua. Niinikään tulossa olevassa tietosuoja-asetuksessa henkilötietojen tietosuoja on tekijänoikeuksia suurempi ongelma, koska henkilötiedoista on aina sovittava henkilö- ja tapauskohtaisesti – ei ole organisaatiota, jonka kanssa sopia, eikä kattavaa lupaa voi antaa, vaan lupa on aina yksilöitävä. Tietosuoja-asetuksen yhteydessä rajoitetaan kansallista toimivaltaa, mutta tieteellisiä julkisia tarkoituksia varten on mahdollista säätää kansallisia lakeja. Oikeuksien hallinta -työryhmä esittää, että kansallista liikkumavaraa on hyödynnettävä mahdollisimman paljon

Keskustelussa todettiin, että juridiset esteet ovat äärimmäisen tärkeitä ja on löydettävä tapoja edistää avoimuutta. Komission ehdotus on tulossa mahdollisesti 21.9. Todettiin, että uudistuksessa uhattuna ollut, Suomelle tärkeä, rekisteritutkimus saatiin turvattua. Uudistuksen seurauksena tietosuojalautakunta ja sen tuoma hyöty poistuvat, toisaalta uudistus antaa mahdollisuuden tietosuojan kokonaisarviointiin ja -uudistukseen. Todettiin, että tälläkin hetkellä tutkimuksessa tasapainoillaan yksityisyydensuojan ja avoimuuden kannalta, ja vaarana on, ettei tutkimuksiin saada tutkittavia. Tietosuojavaltuutetun kanssa on käytävä avoimia keskusteluja, eikä pidä myydä valtteja, joita meillä on esimerkiksi rekisteritutkimuksen suhteen. Aineistot eivät ole hyödyllisiä, jos ne edustavat esimerkiksi vain hyväosaisia suomalaisia. Toisaalta muistutettiin, ettei tutkimuksessakaan voida toimia miten tahansa, vaikka nykyisin tietosuojan suhteen tapahtuukin tutkimuksen ja arkistoinnin näkökulmasta ylilyöntejä. Esimerkkeiksi nousivat ihmisiä esittävät valokuvat, joiden kohteista ei yksityisyydensuojaan vedoten voida kertoa mitään, ja paikannimet, jotka pohjautuvat ehkä jo kuolleisiin henkilöihin tai heidän ominaispiirteisiinsä.

Todettiin, että tähänkin aiheeseen palataan tulevilla kokouksilla.

7. Organisaatioiden avoimuuden kypsyystason arviointi: aikataulu (Pirjo-Leena Forsström)

- Pääsihteri esitteli kypsyystasoarviointia ja sen aikataulua. Alustava selvitys täydennyspyyntöineen lähtee organisaatioille 16.9. Mukana ovat tällä kertaa myös yliopistosairaalat sekä suurimmat rahoittajat, joita

verrataan seitsemään eurooppalaiseen verrokkiin. Selvitys julkaistaan ja Avoimuuden palkinnot jaetaan Open Science Forumissa 22.11.

8. Tutkijakoulut ja avoimeen tieteeseen liittyvä opetuspaketti (Sari Räisänen)
 - Koulutuskoordinaattori Sari Räisänen kertoi tulevasta tutkijakoulutuksesta ja opetuspaketista. Projektipäällikkönä on aloittanut Henriikka Mustajoki, joka tulee seuraavaan kokoukseen kertomaan asiasta. Koulutuspaketin kokoamiseen tarvitaan Räisäsen mukaan verkostoja ja sisällöntuottajia. HY:ssä järjestetään lokakuun lopussa ATT-osaajakoulutus, jossa sisältöjä mietitään kahdessa työpajassa. Koulutuspaketin on määrä olla valmis ensi syksynä.
9. Avoimuuden pyöreä pöytä (Juha Haataja)
 - APP järjestetään 27.9. OKM:n kutsuseminaarina, aiheenaan Tutkimus, innovaatiot, terveys ja hyvinvointi – miten potentiaali saadaan realisoitua. Puheenjohtajana on johtaja Riitta Maijala SA:sta. Tulokulmina ensimmäisessä tapaamisessa ovat tutkimus sekä elinkeinotoiminta ja innovaatiot. Fokus on lainsäädännössä ja aineistojen hyödyntämisessä. Toivottu lopputulos on jaettu näkemys kriittisistä kysymyksistä ja selkeys, kuka vie mitäkin asiaa eteenpäin, sekä konkretisointi toimintaohjeista alan aineistojen avoimuuteen, jakamiseen ja yhdistämiseen liittyen. Ensimmäistä APP:ää on valmisteltu yhdessä STM:n ja THL:n kanssa.
10. ATT Foorumi (Sami Niinimäki)
 - Foorumi järjestetään 22.-23.11. Konsta Happonen vastaa Speakers Cornerista. Edelleen kaivataan puhujaehdotuksia.
11. Organisaatioiden kuulumiset
MILDRED (Eeva Nyrövaara)
 - Eeva Nyrövaara kertoi Helsingin yliopiston MILDRED-projektista. MILDRED on tutkimusdatainfrastruktuurin kehittämisprojekti, jossa rakennetaan laitteisto-, aineisto- ja palvelukokonaisuuden muodostava keskuspalveluyksikkö. Infrastruktuuriin sisältyy tutkimusdatan säilytys-, tallennus- ja avaamisratkaisuita sekä neuvontapalveluita. Tavoitteena on tarjota tutkijoille korkeatasoinen infrastruktuuri sekä parantaa avoimen tieteen ja datan jakamisen edellytyksiä yliopistolla.

Seuranneessa keskustelussa todettiin, että toimintakulttuuri syö järjestelmiä aamupalaksi. Tämä haaste taklataan Nyrövaaran mukaan MILDREDissä hyödyntämällä jo olemassa olevia kansallisia ja kansainvälisiä palveluita. Lisäksi todettiin, että ATT-hankkeen ansiosta hallinnonaloilta on löytynyt yhtymäkohtia, joiden hyödyntämiseksi ja kansallisten ratkaisujen rakentamiseksi ympäröivä maailma huomioonottaen olisi

hyödyllistä istua alas ja pohtia asioita yhdessä eri hallinnonalojen edustajien kesken.

12. Muut mahdolliset asiat

- Jyrki Hakapää Suomen Akatemiasta kertoi Akatemian syyskuun haun avautuneen. Tällä kertaa haussa vaaditaan ensimmäistä erillistä aineistonhalintasuunnitelmaa, mieluiten DMPTuulilla laadittuna liitteenä.

13. Seuraava kokous

- Keskiviikkona 26.10. klo 10-12 Sali 313, Tieteiden talo, Kirkkokatu 6

14. Kokouksen päätös

- Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 12.